

МОВНІ ЗАСОБИ НА ПОЗНАЧЕННЯ УМОВНИХ ВІДНОШЕНЬ У СУЧАСНІЙ ІСПАНСЬКІЙ МОВІ ЯК ПРОЯВ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ КОМУНІКАНТА

СУДОРЖЕНКО Г. П., *gala_esp@ukr.net*

к. філол. наук, доцент кафедри іспанської та французької філології

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Статтю присвячено аналізу мовних одиниць іспанської мови, які різняться за синтаксичною структурою і передають умовні відношення залежно від комунікативної ситуації. Визначено специфіку використання цих одиниць у процесі комунікації. З огляду на мисленнєво-мовленнєву діяльність персонажу схарактеризовані структурні моделі умовно-наслідкових відношень. Виявлено критерії виділення умовних відношень. З'ясовано сутність поняття умова та визначено комунікативну ситуацію, в якій мовець демонструє свою компетентність виразити умовні відношення, реалізація яких є протилежною дійсності, чи створити можливий світ для реалізації такої ситуації. Окреслено основні типи речень в іспанській мові, які відображають взаємозв'язок умова-наслідок, і при цьому здатні передавати інші відтінки, і тим самим сигналізувати про мовленнєву поведінку людини. Вибір ілюстративного матеріалу обмежився авторами, які представляють літературу кінця ХХ – початку ХХІ століття, що уможливив розкриття суттєвих характеристик менталітету сучасних носіїв мови, які визначають національну специфіку використання мовних засобів у процесі комунікації.

Парадигматичний підхід до систематизації синтаксичних одиниць виділив складнопідрядне речення з підрядним умови базовою структурою умовно-наслідкових відношень. Відношення між мовою та її користувачем, що є носієм культури, традицій, правил поведінки у суспільстві, уможливило схарактеризувати мисленнєво-мовленнєву поведінку комуніканта, проаналізувавши використання ним мовних засобів.

Ключові слова: умова, наслідок, умовні відношення, мисленнєво-мовленнєва поведінка, комунікативна ситуація, логічна зумовленість.

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ УСЛОВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ ИСПАНСКОМ ЯЗЫКЕ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ РЕЧЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ КОММУНИКАНТА

СУДОРЖЕНКО Г. П., *gala_esp@ukr.net*

к. філол. наук, доцент кафедри іспанської та французької філології

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Стаття посвящена аналізу мовних одиниць іспанської мови, які різняться за синтаксичною структурою і передають умовні відношення в одній комунікативній ситуації. Встановлена специфіка використання цих одиниць у процесі комунікації. В залежності від мисленнєво-речової діяльності персонажа схарактеризовані структурні моделі умовно-наслідкових відношень. Визначено критерії виділення умовних відношень. Розкрито сутність поняття умова та визначено комунікативну ситуацію, в якій комунікант демонструє свою компетентність виразити умовні відношення, реалізація яких протилежна дійсності, або створити можливий світ для реалізації даної ситуації. Визначено основні типи речень в іспанській мові, які відображають взаємозв'язок умовно-наслідковий, і при цьому здатні передавати інші відтінки, тим самим сигналізувати про мовленнєву поведінку людини. Вибір ілюстративного матеріалу був представлений авторами кінця ХХ – початку ХХІ століття, що дозволило розкрити суттєві характеристики менталітету сучасних носіїв мови, які визначають національну специфіку використання мовних засобів у процесі комунікації.

Парадигматичний підхід до систематизації синтаксичних одиниць дозволяє виділити складне речення як базову структуру для умовно-наслідкових відношень. Взаємозв'язок між мовою та її користувачем, що є носієм культури, традицій, правил поведінки у суспільстві, уможливило схарактеризувати мовленнєву поведінку комуніканта, проаналізувавши використання ним мовних засобів.

культуры поведения в обществе, позволила характеризовать мыслительно-речевое поведение человека, анализируя, употребляемые им, языковые единицы.

Ключевые слова: условие, следствие, условные отношения, мыслительно-речевое поведение, коммуникативная ситуация, логическая обусловленность.

***LANGUAGES FOR DETERMINING CONFIDENTIAL RELATIONSHIPS IN
MODERN SPANISH LANGUAGE AS A LITERARY BEHAVIOR OF COMMUNICANTS
SUDORZHENKO G.P.***

Candidate of philological sciences, associate professor of the chair of Spanish and French
Philology

KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY

The article is devoted to the analysis of linguistic units of the Spanish language, which differ in syntactic structure and convey conditional attitudes depending on the communicative situation. The specifics of the use of these units in the communication process are determined. Given the thought-speech activity of the character, the structural patterns of conditional-consequential relationships are described. The criteria for the allocation of conditional relations are revealed. The essence of the notion is defined as a condition and a communicative situation is defined, in which the speaker demonstrates his competence to express conditional attitudes, the realization of which is the opposite of reality, or to create a possible world for the realization of such a situation. The main types of sentences in Spanish are depicted, which reflect the condition-effect relationship, while also capable of transmitting other shades, thereby signaling the speech behavior of a person. The choice of illustrative material was confined to the authors who represented the literature of the end of the XX - the beginning of the XXI century, which made it possible to reveal the essential characteristics of the mentality of contemporary native speakers, which determine the national specificity of the use of linguistic means in the communication process.

The paradigmatic approach to the systematization of syntactical units identified an intricate sentence with a subordinate condition with the basic structure of conditional-consequential relationships. The relationship between the language and its user, the bearer of culture, traditions, and rules of conduct in society, made it possible to characterize his thinking and speech behavior by analyzing the use of language means.

Key words: condition, consequence, conditional attitudes, thought-speech behavior, communicative situation, logical predestination

Актуальність теми статті зумовлюється тенденцією лінгвістичних студії спрямовувати свої дослідження на вивчення мовленнєвої поведінки індивідуума в певній комунікативній ситуації. Оскільки ситуація може бути виражена різними структурами пропозитивної семантики, то можливість експлікації певної ситуації одиницями різних рівнів синтаксичної системи спонукає до пошуку мовних засобів передачі інформації, які б найбільш точно передавали мовленнєву поведінку людини в момент комунікативного акту.

Метою статті є дослідження мовних засобів на позначення умовних відношень для з'ясування мовленнєвої поведінки людини у певній комунікативній ситуації. Мета окреслює розв'язання таких проблем:

- a) визначити комунікативно-прагматичні особливості мовних засобів, які спроможні схарактеризувати мовленнєву діяльність комунікантів;
- b) з'ясувати позамовні, а саме ситуаційні чинники, які впливають на вибір мовних засобів.

У сучасній іспанській мові існує досить широка система комунікативних одиниць, які експліцитно чи імпліцитно передають умовно-наслідкові

відношення між мовним відтворенням двох різних подій, процесів, тобто між вираженням ситуації-умови і ситуації-наслідку. На нашу думку найбільш вдалим є визначення Естрели Монтоліо про поняття умови (*no condición, sino condicionalidad*), яка є гетерогенним, неоднорідним і змінним явищем, дослідження якої виходить за рамки теоретичної граматики, оскільки йдеться про когнітивні механізми, які уможливають компетентність мовця уявити та виразити ситуації протилежні реальним, створити можливі світи для реалізації умови-наслідку, мріяти про ситуації, які не здійснилися [1:3467].

Наразі, такий підхід до вивчення умови не може обмежуватися тільки морфо-синтаксичним рівнем, а потребує аналізу з огляду на логіку, когнітивістику, психолінгвістику, соціолінгвістику, антропонімію, семантику і прагматику. Відношення між мовою та її користувачем, що є носієм мови, культури, правил поведінки у суспільстві, дає можливість схарактеризувати мовні засоби, які здатні відтворити його мисленнєво-мовленнєву діяльність.

Традиційним у лінгвістичній літературі стало визначення складнопідрядного умовного речення як речення непрямой модальності, в якому підрядна частина приєднується до головної сполучником або сполучниковим словом і вказує на умову, при якій дія в головній частині є можливою, бажаною або неможливою. Сполучники та сполучникові слова експлікують умовні відношення у складному реченні з підрядним умови. Якщо сполучник *si* є стилістично нейтральним з найбільшою частотністю в умовному реченні, то *como, cuanto, cuando* та сполучникові словами *a condición de que, con tal (de) que, siempre que, en caso de que, a menos que, en el supuesto de que, con que, solo con que* та ін. різняться вираженням стилістичним навантаженням, і кожний з яких додає відтінків, які характеризують мовленнєву поведінку індивідуума в комунікативній ситуації.

—¿No sabe que los actores desempleados son propensos a convertirse en alcohólicos?—preguntó él cuando Mathilde le pasó la botella.

—*Con tal de que no te vuelvas violento* — bromeó ella (7:70). Як репліка в діалогічному мовленні, ситуація умови із сполучниковим словом *con tal de que* передає застереження, заборону, які, жартуючи, висказує головна героїня, але тим самим вона окреслює ситуацію, яка могла б відповідати наслідку, зрозумілому із контексту. Така організація діалогу встановлює залежність між запитанням та реплікою, утворюючи смислову єдність та провокуючи умову-застереження саме у такій мовній формі.

Окрім того, семантична специфіка сполучників *como, cuando* та сполучникові словами *siempre que, a menos que, en el supuesto de que* дозволяє виділяти часові, причинно-наслідкові і допустові відношення. Таким чином, виділяються речення, які виражають істинні відношення умови та наслідку, а також ті, в яких умовні відношення тісно переплітаються з часовими, причинно-наслідковими і допустовими.

В умовному реченні зі сполучником *como* на перше місце виступає умовно-наслідковий зв'язок на основі хронологічної перспективи: момент здійснення наслідку настає відразу після виконання умови: *Como no me guste esa gente, los mando a paseo* (9:133). Якщо сполучники *si, cuando* є

нейтральними по відношенню до характеристики самого моменту реалізації зв'язку, то вживання сполучника *como* свідчить про те, що момент здійснення наслідку відбудеться слідом за виконанням умови. Вживання форми теперішнього часу субхунтиву в головному реченні надає ще більшої динамічності і категоричності такого роду висловленням, які утворюють комунікативну ситуацію із вираженням попередження чи погрози: *Como no apruebes las matemáticas, te quedas sin vacaciones* (10:119) ("Дивись мені, якщо не складеш іспит з математики, залишишся без канікул"). Речення такого типу займають особливе місце у функціонально-семантичному полі умовних відношень іспанської мови, оскільки в комунікативному відношенні є еквівалентами "загрожуючого імператива", а речення з відтінком імперативності не відображають істинного умовно-наслідкового зв'язку [2:22].

У більшості досліджень критерієм для визначення умовних відношень висувається така обов'язкова характеристики як безпосередня залежність між двома явищами, яка зумовлюється типом, характером зв'язку і позицією між частинами складнопідрядного речення [3:645; 4:284].

Як бачимо, наявність залежності є характерною особливістю умовних відношень виражених не тільки складнопідрядними реченнями з підрядним умови, а і структурами зі згорнутою пропозицією за формулою **прийменник + іменник**. У цьому контексті завжди можливо назвати компонент зумовлений і той, що зумовлює, а отже, залежний від зумовленого. Також очевидною є можливість трансформації згорнутої пропозиції у розгорнуту: *El problema era que si Erik se enteraba, nunca se lo perdonaría. – Con el dinero que recibe por mi novela podríamos irnos a París (Si recibiera el dinero por mi novela)* (8:19). Таким чином, у згорнутій пропозиції не порушується зв'язок між двома явищами дійсності, при якому здійснення одного з них можливе лише при реалізації іншого.

Іншим критерієм для визначення умовних відношень є гіпотетичний зв'язок між явищами, які усвідомлюється. Складнопідрядні умовні речення виражають пряму зумовленість: у підрядній частині називається ситуація, що викликає певний наслідок у головній частині. У дослідженнях другої половини ХХ століття існувала думка, що в таких реченнях може передаватися не тільки ірреальна чи потенційна, а й реальна зумовленість, яка представлена схемою *Presente de Indicativo + Presente de Indicativo* [5:361]. але справжня умовність полягає в тому, що вона може бути тільки гіпотетичною, а не реальною. Умовне речення в іспанській мові будується на основі відношень припущення – наслідку. Припущення є гіпотетичним (таким, що стосується ідеї чи твердження, непідкріпленого фактом або доказом, теоретичного, допустового, нереального), а настання наслідку залежить від реалізації умови. Події, які відповідають умові та наслідку, не існують в момент мовлення, їхня реалізація лише припускається. Тому зв'язок умова – наслідок постійно спрямований у майбутнє, незалежно від уживання форм теперішнього чи минулого часу. Саме націленість на майбутнє є характерною рисою істинно умовних речень [2:4; 6:91].

Існують також критерії для виявлення псевдоумовних відношень, серед них основними, що дозволяють чітко розмежувати умову (*condicionalidad*) і псевдоумову (*seudocondicionalidad*) є реальність ситуації, відсутність гіпотетичності та порушення зв'язку умова – наслідок.

Отож, керуючись цими критеріями сутність істинних умовних відношень заключається у наявності необхідного зв'язку між умовою та зумовленим, а також у ставленні мовця до реалізації умови і зумовленого як до можливої, ймовірної або неможливої.

Дослідження умовно-наслідкових відношень, які фіксуються складною розумовою формою – логічним умовиводом, підтверджує, що форми вираження відношення логічної зумовленості можуть бути різними, однак, оскільки в основі їхнього вираження лежить пропозиція, розгорнута чи згорнута, формальна структура цих речень може бути складною, ускладненою і простою. Щодо вираження підрядної частини умови абсолютними чи зв'язними зворотами з неособовими формами дієслова, то слід зауважити, що абсолютні звороти, які мають свій агент діє, відповідать за структурою складному реченню [4:362]. *Recordando ese día cinco años después, Mathilde pensó que su vida habría sido distinta de haberle hecho caso a su amiga* (7:56). Серед зворотів з неособовими формами дієслова головне місце відводиться інфінітивному звороту з прийменником *de*. Виходячи з матеріалу дослідження, ми можемо констатувати, що дані звороти можуть займати як препозицію, так і постпозицію залежно від тема-рематичних відношень. Препозиція з неособовими формами дієслова здебільшого вказує на інформативну залежність від попереднього контексту *De no ser el apoyo del barón Von Eisler y de otras personalidades prominentes, el presidente Hindenburg nunca habría aceptado nombrar a Adolf Hitler canciller de Alemania* (8:21). Відмічається частотність вживання інфінітивної конструкції після сполучника *y, que* і цим усувається нагромадження сполучників (*y, que, si*) і, відповідно, підрядних речень. *Unos días después del incendio, los dos hombres tuvieron una violenta discusión en el café del pueblo y de no ser por la intercesión de varios vecinos, habrían acabado despedazándose* (8: 36)

Традиційна логіка схильна визначати умовні відношення, які підкріплюється формулою **si p, entonces q**, як гіпотетичний сілогізм (*silogismo hipotético*) або умовний сілогізм (*silogismo condicional*) [1:3647]. Логічну основу умовних відношень складає операція імплікації, яка поєднує обидва висловлення в одне складне ціле, а саме: якщо ..., то... Типовою формою такої логічної операції в іспанській мові може слугувати складнопідрядне речення з підрядним умови.

Наразі, складнопідрядне речення, яке передає істинні зв'язки умови-наслідку, може створювати комунікативну ситуацію загрози. У реченні .. *–Si vuelves a acercarte a mi hermana –gritó Henri –, te juro que te mataré* (8:40), комуніканти перебувають у різних обставинах і породжують ситуацію загрози, що є попередженням, коли один із них, Henri, використовує повідомлення, оскільки поява співрозмовника є небажаною: йдеться про давню ворожнечу між двома сім'ями. Роман Якобсон, відомий лінгвіст,

указував на те, що при аналізі ролі учасників мовленнєвого акту, потрібно концентрувати увагу на основній формі їх стосунків, зміні процесів кодування та декодування під час комунікації, враховуючи кардинальних відмінностях між даними аспектами при діалогічному та монологічному мовленні [7:319]. Таку погрозу комунікант промовляє як попередження з метою залякування і таким чином, щоб уникнути нанесенню шкоди іншому, або уберегти себе від можливих ускладнень. Уживання в підрядній частині умови граматикизованої конструкції, що передає значення повторності дії, підкреслює інтенцію мовця попередити співрозмовника та надати йому право вибору, але наголошуючи на своєму намірі вживанням каузального дієслова *juro* та повтору *te juro que te mataré* як засобу впливу на морфо-синтаксичну структуру. Проте, прояви явно вираженої ворожнечі одного із комунікантів та його попередження про гіпотетичність реалізації дії, дає можливість іншому або уникнути конфліктної ситуації, або ж погроза реалізується. Співвідношення умови, яка відповідає повідомленню про негативну дію з боку співрозмовника, і наслідку, що передає реакцію мовця на таку умову, створюють уявну комунікативну ситуацію загрози, реалізація якої є ймовірною, якщо друга сторона конфліктної ситуації не піде на конфлікт. Формальним методом перевірки наявності умовно-наслідкової семантики може бути трансформація цих речень в протилежні за змістом при збереженні семантичного змісту речення, тобто його осмислення. Це досягається шляхом трансформації стверджувального речення в заперечне, заперечного у стверджувальне: *Si no vuelves a acercarte a mi hermana –gritó Henri –, te juro que no te mataré.*

У наступній ситуації –*Voy a ir a casa a buscar mi escopeta. Si cuando vuelva sigues aquí, serás responsable de lo que suceda* – (8:44) повідомлення про загрозу виражається простим реченням *Voy a ir a casa a buscar mi escopeta*, і є темою, відомою із конфліктної ситуації, яка сталася, а не можливістю похизуватися чи продемонструвати унікальність рушниці. Погроза передуює умовному періоду та сигналізує про час та наміри її здійснення за допомогою граматикизованої конструкції *Voy a ir*, семантики дієслова *buscar* та іменника на позначення знаряддя вбивства *escopeta*. Ситуація умови містить повідомлення про час здійснення погрози як можливої, вірогідної, вираженої підрядною частиною часу *Si cuando vuelva sigues aquí*, і як попередження про ймовірний наслідок для свого співрозмовника та його відповідальність за конфліктну ситуацію *serás responsable de lo que suceda*, оскільки сам комунікант не виражає йому прямої погрози.

Внутрішнє мовлення є об'єктом дослідження не тільки лінгвістики, а і психолінгвістики, неврології, оскільки спеціалістам «стає все більш очевидним той факт, що мова є засобом не тільки інтерперсональної, але і інтраперсональної комунікації» [7:320]. Далі Р. Й. Якобсон зазначає, що «під впливом блискучих досліджень Л. С. Виготського та О.М. Соколова стало актуальним вивчення внутрішнього існування мовлення і різних аспектів внутрішнього мовлення, яке формує, програмує і завершує наше висловлювання і, загалом, керує зовнішньою і внутрішньою стороною

мовленнєвої поведінки, рівно як мовчазною реакцією на будь-яке повідомлення [7:320]. Використання засобів вираження умовних відношень у внутрішньому мовленні дозволяє проаналізувати мовленнєву поведінку людини залежно від її психоемоційного стану. У внутрішньому мовленні часто віддзеркалюється набутий життєвий досвід, переконання, навички, тому структура такого розумового процесу є послідовною, безперервною. Головна героїня пов'язує спогади минулого із надзвичайно складною життєвою ситуацією у теперішньому і усвідомлює, що з часу її весілля, приводу для посмішки не було. У її пам'яті спливають ті давні часи, які започаткували всі нещастя. Умовні відношення уявляються протилежними тим, які мали місце в дійсності, але додається почуття жалю, навіть образа на матір, яка завирила перед нею. *Todo habría sido diferente si cinco años atrás su madre hubiese respetado su cita para la prueba del vestido que debía vestir en su boda con Dieter*(7:62). Аналітичні форми субхунтиву та кондиціоналу вказують на неможливість реалізації такої умови і наслідку в минулому, оскільки мовець володіє знанням і в дійсності мали місце протилежні за змістом умова й наслідок.

Таким чином, різнооформлені, але взаємопов'язані між собою семантичним інваріантом, синтаксичні структури на позначення ситуації умови-наслідку характеризують мисленнєво-мовленнєву поведінку мовця у комунікативних ситуаціях різного типу. Разом з тим, прагматичний аналіз дозволяє виявити приховані інтенції мовця та його ставлення до ситуації, а також до уявного співбесідника у внутрішньому мовленні. Перспективою дослідження може бути комплексний підхід до вивчення умовних відношень з огляду на логіку, когнітивістику, психолінгвістику, соціолінгвістику, антропонімію, семантику і прагматику.

ЛІТЕРАТУРА

1.Montolío E. Las construcciones condicionales. Gramática descriptiva de la lengua española. Entre la oración y el discurso. Morfología / dirigida por Ignacio Bosque Muñoz y Violeta Demonte Barreto. Madrid : Espasa Calpe, 2000. P. 3644–3735. 2. Цкитишвили Н. В. Условные предложения в современном испанском языке : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 "Романские языки" / Н. В. Цкитишвили. М., 1974. 28 с. 3.Garrido Vilchez G. B. Las "Gramáticas" de la Real Academia Española : teoría gramatical, sintaxis y subordinación. Salamanca : Tesis Universidad de Salamanca, 2008. 962 p. 4.Rodríguez Ramalle T. M. Manual de sintaxis del español. Madrid : Ed. Castalia, 2005. 610 p. 5. Gómez Torrego L. Gramática didáctica del español. Madrid : S. M., 2002. 543 p.6. Barco Gómez C. Elementos de Lógica / Carlos Barco Gómez. – Manizales : Universidad de Caldas, Centro Editorial, 2004. – 288 p.]. 7.Якобсон З. Избранные работы.Москва: Прогресс, 1985.455 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8.ⁱRey J. Dile a Marie que la quiero. Barcelona:Penguin Random House Grupo Editorial. S. A. U. 2016. 365 p. 9. Sampedro J. L. La sonrisa etrusca.Madrid : Ed. Alpaguara, S. A., 1996.347 p. 10. Gala A. Charlas con Troyo / Antonio Gala. Madrid : Escasa Calpe, S. A., 1986. 327 p.
